

Jorrit Steehouder

Assistant Professor History of International Relations

2025

De historicus Mathieu Segers en het Europa van ‘hoop en vrees’

Dat Mathieu Segers zich ontpopte tot Nederlands’ bekendste *historicus* van de Europese integratie stond allerm minst in de sterren geschreven. In het jaar 2000 studeerde hij nota bene af als politiek wetenschapper gespecialiseerd in de internationale betrekkingen. Zijn transformatie tot historicus liet niet lang op zich wachten. Van 2001 tot 2005 promoveerde Segers aan de Radboud Universiteit, waar hij ook studeerde, op een historisch onderzoek naar de nationale standpuntbepaling van de Bondsrepubliek Duitsland tijdens de onderhandelingen over de Verdragen van Rome (1955-1957).

Nadien volgden nog vele boeken en artikelen, met een wetenschappelijk karakter of juist voor het grote publiek (waarvan een selectie hieronder is opgenomen). Hoe kunnen we deze bijdragen aan de geschiedschrijving van de Europese integratie duiden? Wat beklijft van Segers’ werk over de geschiedenis van de Europese integratie? In dit beknopte essay staat de evolutie van het denken en schrijven van Mathieu Segers als historicus centraal.

Bepalend voor zijn grondhouding als historicus was Segers' proefschrift *Tussen verzoening en verval*. Met zijn onderzoek verhiel Segers zich als jonge academicus direct tot de kern van zijn vakgebied, die ging over de "aard van de West-Europese samenwerking".¹ Draaide die om veiligheidspolitiek of om nationale economische belangen? In die tijd was het een vraag waar vooral politicologen zich mee bezig hielden, al beriepen zij zich vaak op historische studies (en niet altijd op correcte wijze, zo liet Segers met collega's zien in een kritische analyse van het werk van Andrew Moravcsik). Deze oervraag naar de redenen achter het begin van de Europese integratie en institutievorming lieten Segers niet meer los. Hoe verliep dit 'creatieve proces' van institutievorming?

Voor Segers kon de aard van deze Europese samenwerking alleen worden verklaard vanuit de geschiedenis, die vaak duister en vol oorlog was, maar waarin ook de hoop op betere tijden vormgaf aan nieuwe politieke vergezichten. Veelzeggend in dat opzicht is het voorwoord bij zijn proefschrift:

Tijdens mijn promotie-onderzoek ben ik er in ieder geval van doordrongen geraakt dat de wordingsgeschiedenis van 'Europa' zich niet zozeer afspeelt in de wereld van het stoffelijke, materiële of economische, maar veeleer in de wereld van het politieke. Dat wil zeggen, in de hoofden van diplomaten, bureaucraten, bewindslieden en staatslieden die op een zeker moment overtuigd raken van de dwingende historische noodzaak van 'Europa' en

¹ Mathieu Segers, *Tussen verzoening en verval: de nationale standpuntbepaling van de Bondsrepubliek Duitsland gedurende de beraadslagingen en onderhandelingen over de verdragen van Rome* (Proefschrift, Radboud Universiteit, 2006), hoofdstuk 1

*daar vervolgens ook daadwerkelijk toe besluiten. Als politieke overtuiging is 'Europa' voor alles een bouwwerk van hoop en vrees.*²

Segers zocht en vond die bouwers van dat historisch noodzakelijke 'Europa' in zijn onderzoek naar de wortels van de Europese integratie. Het waren de hoofdrolspelers voor en achter de schermen die Segers fascineerden. Van de Franse en Duitse presidenten tot de meer anonieme beleidsbepalers achter de schermen, zoals de Duitser Franz Etzel, of de Nederlander Max Kohnstamm. Hoe droegen hun overtuigingen bij aan de koers van de Europese integratie?

Laatstgenoemde Kohnstamm was een overtuigd Europeaan, die in de jaren 1950 als rechterhand van Jean Monnet binnen de Hoge Autoriteit van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal werkte. Segers bezorgde in 2008 en 2011 de dagboeken van Kohnstamm, waarmee ook generaties van toekomstige historici van dit unieke bronmateriaal verzekerd werden. Hiermee droeg Segers er ook aan bij dat een van de belangrijkste Nederlandse voorvechters van een verenigd Europa van de vergetelheid werd gered.

Ook in zijn boek *Reis naar het continent*, over de historische tweespalt van Nederland ten aanzien van de Europese integratie, speelt Kohnstamm een belangrijke rol. Met het boek, dat bekroond werd met de Prinsjesboekenprijs in 2013 en waarmee hij landelijke bekendheid kreeg, legde Segers aan een groot publiek uit welke rol Nederland in de Europese integratie speelde. De analyse van

² Mathieu Segers, *Tussen verzoening en verval: de nationale standpuntbepaling van de Bondsrepubliek Duitsland gedurende de beraadslagingen en onderhandelingen over de verdragen van Rome* (Proefschrift, Radboud Universiteit, 2006), hoofdstuk 7

Segers was dat tegen de nationale (trans-Atlantische) beleidsvoorkeuren in, Nederland omwille van economische belangen steeds dieper het continentale Europa van Frankrijk en Duitsland in werd getrokken. Het boek was een diplomatieke geschiedenis van de Nederlandse rol in Europa, waarin het Nederlandse pragmatisme vaker doorslaggevend was dan idealistische politieke vergezichten.

Ingegeven door zijn eigen tijden, waarin de Europese integratie steeds vaker in een sfeer van crisis voortmodderde, ging Segers ook steeds nadrukkelijker op zoek naar de meer idealistische en hoopvolle voorstellingen van Europeanen uit het verleden. In twee bundels, *Re:Thinking Europe* (2016) en *An Independent Mind* (2018) zwengelde Segers de discussie aan over de aard van Europa. In beide bundels werden historische en contemporaine essays gepubliceerd van schrijvers, intellectuelen, kunstenaars, beleidsmakers en politici als Jean Monnet, Stefan Zweig, Thomas Mann, Susan Sonntag, Milan Kundera, György Konrád, Tom Holland, Philipp Blom en Barack Obama.

De kracht van Europa, zo lieten deze essays volgens Segers zien, lag in de twijfel en de voortdurende kracht om te zoeken naar antwoorden, en om kunst, kennis en cultuur te blijven produceren. Dit was de kern waar de Europese politiek om draaide. De intrede van luiheid en simpele waarheden, zo liet het verleden Segers zien, zou wat dat betreft catastrofale gevolgen hebben voor het Europese vermogen om crises het hoofd te bieden en zichzelf te blijven (her)uitvinden. De nasleep van de financiële crisis, de vluchtelingencrisis en Brexit was zo gezien een duistere periode, waarin een 'terugkeer van de geschiedenis' op de loer lag. Er dreigden weer 'schaduwen' te vallen over Europa, en '[i]n de schermer van deze

schaduwen verandert de kracht van twijfel in de zwakte van vertwijfeling’, aldus Segers.⁵

Misschien wel mede ingegeven door deze ontwikkelingen ging Segers op zoek naar wat hij de kern van de Europese integratie noemde: het politieke proces waarin regeringen nieuwe multilaterale of zelfs supranationale instituties opzetten, aanpassen of afbreken. Dat vergde een andere historische blik, niet alleen gefocust op de interstatelijke onderhandelingen, maar ook met aandacht voor de dieper gevoelde emoties en ervaringen van beleidsmakers in kwestie, en de manier waarop die bijdroegen aan de ontwikkeling van verschillende ideeën en voorstellingen van Europa.

De mogelijkheden om hier onderzoek naar te doen kwamen in 2016, met de toewijzing van het NWO-onderzoeksproject *Blueprints of Hope: Ideas, Emotions, Networks and Negotiations (1930-1963)*, dat door Segers samen met Beatrice de Graaf en Peter-Ben Smit was aangevraagd. Hoewel Segers in Maastricht hoogleraar werd en het project in Utrecht bleef, ging een team van postdoc en promovendi (Trineke Palm, Clemens van den Berg en Jorrit Steehouder) op zoek naar die diepere, spirituele en emotionele, wortels van het Europese integratieproject. Het was, in andere woorden, de ontginning van het vroegste Europa als een bouwwerk van hoop en vrees.

Aan de hand van de resultaten van dit onderzoeksproject schreef Segers *The Origins of European Integration* (Cambridge University Press, 2023), waarin hij de opstartfase van de Europese integratie (die in 1950 begon met kolen en staal)

⁵ Mathieu Segers, *Europa en de terugkeer van de geschiedenis* Amsterdam: Prometheus, 2016), pagina 8

schetst als een proces van ‘botsende blauwdrukken’ die hij op drie niveaus analyseert. Vooral het eerste niveau (van collectieve emoties en *zeitgeist*) en tweede niveau (van ideeën) bieden de lezer het inzicht in de ‘kern van de Europese politiek’ dat volgens Segers onontbeerlijk is voor beter begrip van het derde analyseniveau: dat van de beleidsgeschiedenis en besluitvorming. Ook de *Cambridge History of the European Union*, een groot project dat Segers samen met Steven van Hecke tot een goed einde bracht, draagt de signatuur van deze benadering. Zo is er de selectie van auteurs een balans gevonden voor aandacht voor de ijkpunten van de integratie, de beleidsprocessen en instrumenten, en aandacht voor ideeën, cultuur, religie, en de rol van herinnering en geschiedenis.

De nalatenschap van het werk van Segers bestaat uit een benadering van de Europese integratie waarin mensen, hun ideeën en hun emoties centraal staan. Zij vormen immers de kern van het (creatieve) politieke proces van institutievorming. Bij deze benadering paste een diepere ontginning van de geschiedenis, voorbij de ijkpunten van grote verdragen en belangrijke historische kantelpunten. Segers laatste boek, *Europa en het idee uit de toekomst*, benadrukt dat door de wordingsgeschiedenis van ‘ons Europa’ te laten beginnen in 1913.